

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI
Modern Turkish Literature Researches

Temmuz-Aralık 2016/8:16 (161-165)

**ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ ÜZERİNE YENİ BİR ÇALIŞMA:
ÖZYAŞAMÖYKÜSÜNDE YAZARIN YENİDEN DOĞUŞU**

Kağan GARİPER*

Özyaşamöyküleri/otobiyografiler kişilerin kendi yaşamlarını kaleme aldığı, geçmiş yaşamın ben'e ait bilinmeyenlerini ortaya koyan metinlerdir. Özyaşamöyküsü, birçok çalışmaya konu olmuş, kimi eleştiri ve deneme yazılarının merkezinde yer almıştır. Söz konusu tür için yapılan çalışmalarda, özyaşamöyküsünün tarihî süreç içerisindeki gelişimi, edebî bir tür olup olmadığı,

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: kangariper@windowslive.com

yazarın kendini ne oranda ifade edebildiği/edebileceği gibi sorulara yanıtlar aranmış ve önemli tespitler ortaya konmuştur. Dünya edebiyatında Norman Friedman, Paul Ricoeur, Philippe Lejeune gibi araştırmacıların yaptıkları önemli çalışmaların yanı sıra Türk edebiyatında tür hakkında yapılan kimi çalışmalar yer almaktadır. Otobiyografinin sınırları çizilebilen bir tür olup olmadığı konusunda yapılan çalışmalardan, “Edebî Tür Olarak Otobiyografi ve İki Örnek” adlı çalışmasında Nuran Özyer, otobiyografiyi bir tür olarak kabul etmekle birlikte türün en önemli özelliğini “konusunun kurmaca olmayıp kişinin öz yaşamı ve bu yaşam öyküsünün başkası tarafından değil de, kişinin bizzat kendisi tarafından yazılması” (Özyer 1993: 73) olarak değerlendirir. Demir Özlü ise “Özyaşam İkinci Bir Yaşam mı?” başlıklı çalışmasında otobiyografinin kurmaca yapısını irdeler. Mehmet Büyüktuncay “Otobiyografi ve Paul Ricoeur: Tarihsel Anlatıda Zamanın Biçimlendirilmesi” adlı çalışmasında, otobiyografi yazarının zamanı nasıl değerlendirdiği ve yazıya aktardığı konularına açıklık getirir. Nazan Aksoy’un 2009 yılında yayımlanan *Kurgulanmış Benlikler* adlı eseri tür hakkında yapılan dikkate değer bir çalışmadır. Otobiyografi tarihinin ve tür hakkında yapılan değerlendirmelerin yer aldığı çalışmada özellikle kadın yazarların kaleme aldıkları otobiyografiler üzerinde durulmuştur. Öte yandan “yazarın kendi gerçekliğini ortaya koymayı nasıl başarabil[diği], bireyin kendi kişiliğini kuran ideolojik söylemlerle nasıl hesaplaştığı” (Aksoy 2009: 36) sorularına yanıt aranarak kuramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmalar arasında önemli bir yer tutacağı benzeyen, Gonca Gökalp Alpaslan’ın 2016 tarihli *Özyaşamöyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu* adlı kitabı henüz yazma esnasında anlatıcının yazarını sorguladığı bir tür olan özyaşamöyküsünü, birçok farklı açıdan yorumlayarak karşımıza çıkarır. Eser, Önsöz’ün ardından, Anımsamak: Belleğimize Güvenilebilir miyiz?, Özyaşamöyküsü Yazmak: Geçmişle Yüzleşme Cesareti ve Yazı, Türk Edebiyatında Özyaşamöyküsü: Tarihsel Bir Çizgi, Kendini Yazmak, Zaman ve Yazı, İlk Yazma Denemeleri, Yazma Sancısı, Yaşamın Metindeki İzdüşümü başlıklarını taşıyan sekiz bölümü içerir. Sonuç ve Kaynaklar bölümleriyle eser tamamlanır.

“Anımsamak: Belleğimize Güvenilebilir miyiz?” başlıklı bölümde, özyaşamöyküsünün yaratımında yaşamın izlerinin yazarın zihin kodlarına ne derece işlenebildiği sorusuna cevap aranır. Otobiyografik hatıranın oluşmasında unutkanlık veya hatıraların yeniden yaratılması gibi sorunlar üzerine eğilen yazar, özyaşamöyküsünün yazılmasıyla birlikte aynaya dönüşen metinlerde hatıralara zihnin müdahalesini inceler. Kişisel tarihi gösteren ve bellek ile sırlanan bu aynaya ne kadar güvenilebileceği sorusuna cevap aranır. Çünkü aynanın neyi ne kadar göstereceği veya saklayacağı belleğin süzgecinden geçecektir. Geçmiş hayata dair her şeyin birebir anımsanamaması, zaman duygusunun her bireyde farklı algılanması ve bu sorunların özyaşamöyküsü yazımındaki etkileri; Pierre Nora, Daniel Schacter, Paul Ricoeur gibi düşünürlerin fikirleri sunularak tartışmaya açılır. Hafızaya duyulan güvensizliğin çeşitli yönleriyle eleştirildiği bölümde, Ayla Kutlu, Orhan Pamuk gibi yazarların eserleri merkeze

alınarak özellikle özyaşamöyküsü yazımında hafızanın yaşamın ilk dönemine olan ilgisi “çocukluk ve gençlik dönemlerine özel bir dikkat gösterdikleri” (Gökalp Alpaslan 2016: 15) tespiti dikkat çeker.

“Özyaşamöyküsü Yazmak: Geçmişle Yüzleşme Cesareti ve Yazı” başlığını taşıyan bölümde yazar, söz konusu türü diğerlerinden ayıran en temel noktaya işaret eder. Bu tespit, türün yaratımı esnasında yazarın hafızasını sürekli canlı ve aktif olarak kullanması şeklinde açıklanır. “Özyaşamöyküsünü[n], kişinin zamana meydan okuması olarak da düşünülebil[ceğini]” (Gökalp Alpaslan 2016: 17) ifade eden yazar, kişinin geçmişini hatırlamakla aslında kendini hatırladığını, bunun da özyaşamöyküsü yazarını yazmaya iten bir etken olduğunu vurgular. Bu bağlamda özyaşamöyküsü yazmanın amaçlarına da temas eden yazar, kişisel anıların ve birikimlerin kolektif hayata yansımalarını türün örnekleri üzerinden değerlendirir. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer nokta ise özyaşamöyküsü yazarının geçmişiyle, daha doğru bir ifadeyle kendisiyle yüzleşmesinin irdelenmesidir. Ben’in ben’i bütün yönleriyle anlatışı, sırları, korkuları, bocalamaları ve özyaşamöyküsü yazarının yine kendi ben’ini yazarken bunlarla/geçmişle hesaplaşması tartışmaya açılır. Bu hesaplaşma sırasında içtenliğin ve dürüstlüğün ne derece olabileceği sorusuna yanıt aranırken Philippe Lejeune’un özyaşamöyküsünde yazarın kimliği ve okuyucunun türdeki rolüne dair tespitlerine dikkat çekilir.

“Türk Edebiyatında Özyaşamöyküsü: Tarihsel Bir Çizgi”de türün dünyada ortaya çıkışı ve ilk örnekleri hakkında bilgi verilir ve ardından Türk edebiyatındaki gelişim çizgisi ortaya konur. Eserde, özyaşamöyküsü türünün olmasa da özyaşamöyküsel anlatımın ilk örneği olarak Orhon Yazıtlarının gösterilmesi (Gökalp Alpaslan, 2016: 36) incelenen metinlere eleştirel bir dikkatle bakılışını gösteren önemli bir tespit olarak karşımıza çıkar. Türk edebiyatında yer alan sözlü kültür ürünlerinde özyaşamöyküsel anlatımın izlerini örneklerle ortaya koyan yazar, türün diğer anlatılar içerisinde yer alan kimi özelliklerine dikkat çeker. Orhon Yazıtlarından başlanarak Babürname, Za’îfi’nin Sergüzeşti, Üsküplü Asiye Hatun’un rüya defterleri gibi birçok eser zamandizimsel bir sıralamayla ele alınarak değerlendirilir. Ayrıca bu bölümde özyaşamöyküleri “yazanların niteliğine göre” (Gökalp Alpaslan 2016: 57) (“1. Yazar ve şairlerin özyaşamöyküleri, 2. Öğretim üyelerinin ve öğretmenlerin özyaşamöyküleri, 3. Sanayici ve iş adamlarının özyaşamöyküleri, 4. Sanatçıların özyaşamöyküleri, 5. Gazetecilerin, milletvekillerinin, siyasetçilerin, bürokratların ve askerlerin özyaşamöyküleri, 6. Yaşamın her alanından ve çeşitli mesleklerden kişilerin özyaşamöyküleri” olmak üzere) altı ana çalışma/meslek grubuna/alanlarına ayrılarak alışılmış tasnifler dışında türün içeriğini belirleyen kişisel özellikler dikkate alınarak bir sınıflama yapılmıştır. Öte yandan sanatçıların yazdığı özyaşamöyküleri sanatsal faaliyetlerine göre ayrıca dört başlık altında tasnife tutulmuş ve bütün bu tasniflerle ilgili örnekler kronolojik olarak sıralanmıştır. Söz konusu tasnife ek olarak “2000’lerde başlayan bir eğilim olarak alanında tanınmış, Türkiye ve/veya dünyada belirli bir yere ve saygınlığa sahip kişilerle yapılan kitap hacmindeki söyleşiler[i]” (Gökalp Alpaslan 2016: 53)

ifade eden *nehir söyleşileri* de özyaşamöykülerine eklenmiş, bütün bir seri günümüze kadar uzanan süreci kapsayacak şekilde yayınlanma tarihleri esas alınarak sıralanmıştır. Ayrıca, türün özelliklerini taşıyan sanat etkinlikleri, -genellikle öğretim üyelerinin ölümleri ve emeklilikleri dolayısıyla kaleme alınan- *armağan kitaplar* ve özyaşamöykülerinin çevirileri üzerinde durulmuş, türün kapsamı üzerinde düşündüren ayrıntılar titizlikle ortaya konmuştur. Bu bölümde özyaşamöyküleri “ yapısına ve amacına göre” yine farklı ve orijinal bir sınıflamayla (Belgesel özyaşamöyküleri, Eğitsel özyaşamöyküleri, Popüler özyaşamöyküleri, Yazınsal özyaşamöyküleri şeklinde) dört alt türe ayrılmış ve türü merkeze alarak yapılan doktora ve yüksek lisans tezleri aktarılmıştır. Böylece türün ortaya çıkışı ve gelişim çizgisi ortaya konulmuş ve kapsamlı bir kaynakça referans eserlerle okuyucuya sunulmuştur.

“Kendini Yazmak” bölümünde özyaşamöyküsü yazarının kendini ne kadarıyla yazabileceği üzerinde durulmuştur. Adalet Ağaoğlu’nun yazar olarak bugün var olan ben’in dünkü düşüncelere sahip olan ben’i kurgulayıp yazmasının imkânsızlığına dikkat çeken *Göç Temizliği* eserinde yer alan “Başlamadan Önce” adlı yazısından hareketle özyaşamöyküsü yazarının kendini bütün yönleriyle yazıp yazamadığının eleştirisi yapılır. *Göç Temizliği* ile birlikte Nedim Gürsel’in *Sağ Salim Kavuşsak* adlı eserinin de değerlendirildiği bu bölümde yazar, söz konusu eser üzerinden özyaşamöyküsü yazarının kendini yazarken geçmişi ile şimdiki ben’i arasında gidip gelen yazma sürecini irdeler. Her iki yazarın yapıtları üzerine değerlendirmelerde bulunan Gökâl Alpaslan, iki farklı yazar ve yapıtı ortak bir noktada birleştirir. Bu, kimi özyaşamöyküsü yazarının da eserlerini ortaya koymadaki çıkış noktasıdır: “Kendi yaralarını deşmek” (Gökâl Alpaslan 2016: 99). Böylece yazarın kendini yazmaya iten sebeplerinden biri de ortaya konmuş olur.

“Zaman ve Yazı”, “İlk Yazma Denemeleri”, “Yazma Sancısı”, “Yaşamın Metindeki İzdüşümü” bölümleri yine Nedim Gürsel ve Adalet Ağaoğlu’nun eserleri merkeze alınarak türün farklı açılardan sorgulandığı ve değerlendirildiği bölümlerdir. “Zaman ve Yazı”da özyaşamöyküsü yazarını kendi hayatını yazmaya yönlendiren bir diğer sebep olan “zamanla hesaplaşma çabası”nın tespiti yapılır, yazarın geçmiş zamana karşı nasıl bir tavır takındığı tartışılır. “İlk Yazma Denemeleri” bölümü, değerlendirilen özyaşamöykülerinde -hemen hemen tamamında-, yazarların yazı/yayın hayatlarına başlayışlarından söz etmelerinin tespiti ile başlar. Yazara göre, özyaşamöykülerinde yazın hayatına başladığı ilk yazılarını değerlendiren sanatkar, bunlarla hesaplaşma imkânı bulur. Böylece okur, özyaşamöyküsü yazarının hayatına dair ayrıntıları, değişen fikir dünyasıyla birlikte görebilir. İşte özyaşamöyküsünü değerli kılan bir diğer nokta budur. Yaşamın Metindeki İzdüşümü bölümü, özyaşamöyküsü yazarının okur karşısındaki tutumunu irdeler. Birçok yönüyle ben’in savunması olarak değerlendirebileceğimiz türde, yazarın okura ulaşırken kendi hayatını diğerlerinden ayıran yönleri sunduğu ve bunu yaparken okurun bir haz duymasını istediği vurgulanır. Zira özyaşamöyküsünün kişileri tanıtan ansiklopedi maddelerinden ayrılan yapısının bunu gerektirdiği ifade edilir.

Özyaşamöyküsünün bulmacaya benzetildiği “Sonuç” bölümünde, türün kurmaca olduğuna dikkat çekilir. *Yazarın Ölümü* adlı deneme yazısında bir metnin okunduğu an var olduğunu ileri süren Roland Barthes’a karşılık, özyaşamöyküsünde hayatını yeniden kurgulayarak kaleme alan yazarın yeniden doğduğu ve böylece metin içinde var olduğu ifade edilir.

Özyaşamöyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu, özyaşamöyküsü hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak, üretilen metinlerin yazarıyla kurduğu ilişkiye dikkat çekmesi bakımından ilgi çekicidir. “Önsöz”de yabancı dil kökenli otobiyografinin tam karşılığı olarak “özyaşamöyküsü” teriminin uygun olduğunu belirten yazar, diğer bütün yaşam yazını türleri de dâhil olmak üzere ben’i belki de en doğrudan ve en samimi şekilde anlatan tür hakkında oldukça yoğun ve kapsamlı bilgiler/değerlendirmeler sunar. Her bir bölümde farklı bir açıdan ele alınan tür, özyaşamöyküsü yazarının zihin kodlarını birleştiren ortak noktaları ortaya koyar. Dikkat ve titizlikle yapılmış bir okumanın sonucu olarak türün tarihî gelişimi aktarılır.

Önceden üretilmiş bilgi ve görüşleri tekrarlamak yerine özyaşamöyküsü konusuna yeni, kapsayıcı ve ayrıntılı bakış getiren Gonca Gökalp Alpaslan’ın bu kitabı, alanında bir boşluğu dolduracak, yeni çalışmalara zemin hazırlayacak nitelikte görünmektedir. Ayrıca söz konusu çalışma, edebiyat araştırmacılığında ihmal edilen bir alana yönelmesi ve boşluğu doldurmasıyla da dikkat çeker.

Kaynakça

- Aksoy, Nazan (2009). *Kurgulanmış Benlikler*. İstanbul: İletişim.
- Büyüktuncay, Mete (2014). “Otobiyografi ve Paul Ricoeur: Tarihsel Anlatıda Zamanın Biçimlendirilmesi”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12: 1-19.
- Gökalp Alpaslan, Gonca (2016). *Özyaşamöyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu*. Ankara: Ürün.
- Özyer, Nuran (1993). “Edebî Tür Olarak Otobiyografi ve İki Örnek”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 10. Sayı 1. ss. 73 – 85.
- Özlü, Demir (1999). “Özyaşam İkinci Bir Yaşam mı?” *Kitaplık*. 37. Yaz: 209: 2010.